

a child's personality]. Available at: <https://naurok.com.ua/sensorniyrozvitok-yak-vazhliva-skladova-formuvannyaosobistosti-ditini-204818.html> [in Ukrainian].

14. Tkachuk, T. (2004). Rozvytok piznavalnoi aktyvnosti ditei doshkilnoho viku u spilkuванні z vykhovatelem [Development of cognitive activity of preschool children in communication with a teacher]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv, 23 p. [in Ukrainian].

15. Trykoz, S.V. (2020). Zastosuvannia sensorykh ihor ta vprav u navchanni ditei z porushenniamy intelektualnoho rozvytku [The use of sensory games and exercises in teaching children with intellectual disabilities]. *Osvita osib z osoblyvymy potrebamy: vyklyky sohodennia: zbirnyk materialiv*

Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii (m. Kyiv, 21 chervnia 2020 r.). – Education of persons with special needs: challenges of the present: collection of materials of the All-Ukrainian scientific and practical conference (Kyiv, June 21, 2020). Kyiv, pp. 250–264. [in Ukrainian].

16. Palamar, S.P., Bieliienka, G.V., Ponomarenko, T.O., Kozak, L.V., Nezhyva, L.L., Voznyak, A. Formation of readiness of future teachers to use augmented reality in the educational process of preschool and primary education AREdu 2021 Augmented Reality in Education 2021: Proceedings of the 4th International Workshop on Augmented Reality in Education (AREdu 2021) (2898). pp. 334–350. [in English].

Стаття надійшла до редакції 10.02.2025

УДК 053.81]“15/16”

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.321783>

Руслан Басенко, кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри правознавства та фінансів,
заступник директора з науково-педагогічної роботи,
міжнародної та грантової діяльності
Полтавського інституту економіки і права

МУЗИКА І МУЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ У РАННЬОМОДЕРНИХ ГУМАНІСТИЧНИХ ВЧЕННЯХ ПРО ЦІЛІСНУ ОСВІТУ ОСОБИСТОСТІ

Статтю присвячено історико-педагогічному аналізу місця і ролі музики та музичного виховання у гуманістичних вченнях про цілісну освіту особистості, які було запропоновано європейськими мислителями у ранній Новий час. Розглянуто погляди лідерів християнського та ренесансного гуманізму щодо залучення музики та співів до процесу виховання, зіставлено середньовічні та ранньомодерні підходи до розуміння місця музики в освітньому процесі. Представлено досвід протестантського та католицького (посттридентського) гуманізму щодо розвитку музичного виховання. Зроблено висновки, що, реалізуючи ранньомодерну ідею цілісної освіти особистості, гуманісти та церковні реформатори активно поширювали гру на музичних інструментах, хоровий спів, театр, декламування тощо. У протестантських гімназіях та єзуїтських колежіумах музика посіла вагоме значення у системній оновленій освіті гуманістичного зразка.

Ключові слова: цілісна освіта; ренесансний гуманізм; музика; музичне виховання; хоровий спів; протестантський гуманізм; католицький (посттридентський) гуманізм; ранній Новий час.

Літ. 16.

Ruslan Basenko, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor,
Head of the Law and Finance Department,
Deputy Director for Scientific and Pedagogical Work,
International and Grant Activities,
Poltava Institute of Economics and Law

MUSIC AND MUSIC EDUCATION IN EARLY MODERN HUMANISTIC DOCTRINES ABOUT THE HOLISTIC EDUCATION OF THE PERSON

The article is devoted to the historical and pedagogical analysis of the place and role of music and musical education in humanistic teachings on the holistic education of the individual, proposed by European thinkers in the early modern period. The views of the leaders of Christian and Renaissance humanism on the involvement of music and singing in the educational process are considered, and medieval and early modern approaches to understanding the place of music in the educational process are compared. During the Middle Ages, music was integrated into the educational process of monastic schools in two dimensions: the first was playing the organ and church singing because all students were required to attend church services; the second was the study of music within the quadrivium, which, along with the trivium, was the content of medieval education – the concept of the “seven liberal arts” (“septim artes liberalis”). With the spread of the Renaissance-humanistic idea of the holistic education of the individual, music and musical art occupied a special place in treatises on the education and development of the individual. Humanists emphasized that it is important to consider the educational potential of music and singing in the unity of ethical and aesthetic priorities, where morality and a sense of beauty would be equivalent results of musical exercises for children and young people.

МУЗИКА І МУЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ У РАНЬОМОДЕРНИХ ГУМАНІСТИЧНИХ ВЧЕННЯХ ПРО ЦІЛІСНУ ОСВІТУ ОСОБИСТОСТІ

The article presents the experience of Protestant and Catholic (post-Tridentine) humanism in developing musical education. In Protestant gymnasiums and Jesuit colleges, considerable attention was paid to music and spiritual singing. Church reformers quite successfully studied and developed the program of humanistic education, in particular, in the plane of developing musical education, successfully combined music with the life of young people who sang songs at the beginning of lessons, listened to liturgical singing, participated in theatrical performances and other processions. Musical education not only allowed the development of aesthetic taste and contributed to an atmosphere of relaxation in free time from studies but also allowed to successfully respond to the need for humanistic education, the holistic development of all aspects of the personality.

Conclusions are made that, implementing the early modern idea of holistic education of the individual, humanists and church reformers actively disseminated playing musical instruments, choral singing, theater, recitation, etc. In Protestant gymnasiums and Jesuit colleges, music took on an important role in the systematically updated education of the humanistic type.

Keywords: *holistic education; Renaissance humanism; music; musical education; choral singing; Protestant humanism; Catholic (post-Tridentine) humanism; early Modern times.*

Постановка проблеми. Цивілізаційний поступ людства дає підставу стверджувати, що музика та музичне мистецтво володіють винятковим людинотворчим потенціалом. Мінорні життєві симфонії вмить кардинально змінюються під мажорні звуки, а духовна музика та пісенспів мають вагомe значення для осмислення людиною власного життєвого шляху. Музика, без сумніву, впливає на особистість, виконання відповідних музичних творів супроводжує усі найважливіші події державного, громадського, соціального життя, сімейну та календарну обрядовість. Рівень розвитку музичного мистецтва є яскравим показником поступу держави, багатства її людського творчого потенціалу.

Музика має особливе значення у сучасних умовах війни, постійного емоційного напруження та стресу, що нині, на жаль, є реаліями щоденного життя українців. Музичні твори, які володіють винятковою можливістю впливу на емоційний стан людини, дають змогу елімінувати стресові тригери, сприяють поліпшенню внутрішнього духовного стану та емоційного благополуччя суспільства, а подекуди – супроводжують людину в трагічних ситуаціях, дають змогу “не втратити себе”, стійко та вольово пережити виклики долі.

Музичне мистецтво, з-поміж різних сфер соціокультурного життя, має виняткове значення для освіти. Музика, без сумніву, є природовідповідним контекстом та педагогічним інструментом виховання дитини з найменшого віку. Історичний досвід свідчить, що в усі часи музичне мистецтво відіграло вагомий роль у розв’язанні завдань освіти і виховання, було інтегровано в освітній процес античних гімназій, середньовічних шкіл, ранньомодерних колегій. Не останнє місце відіграє музика в освітньому процесі й сучасних шкіл, вона позитивно впливає на емоційний, когнітивний, соціальний і культурний розвиток учнів, створює особливу атмосферу та допомагає їм виражати власні емоції, поліпшує пам’ять, концентрацію уваги та просторово-часове мислення, розвиває впевненість у собі й комунікативні навички. Інтеграція музики у вик-

ладання предметів дає змогу краще засвоювати матеріал, приміром, музичний супровід – глибше зрозуміти поетичні твори або відчувати дух певної історичної епохи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відомо, що в епоху раннього Нового часу гуманісти та церковні реформатори запропонували нові погляди на освітній ідеал, збагатили та розвинули античні уявлення про всебічний розвиток особистості, зокрема й у контексті інтеграції музики, духовних і церковних пісенспівів та музичного мистецтва в освітній процес. Окремі аспекти зазначеної проблематики були предметом наукових студіювань вчених, зокрема Г. Васяновича, Л. Ваховського, Б. Года, М. Євтуха, П. Котлярова, О. Сухомлинської, З. Хижняк, М. Ярмаченка та інших. Окремі наукові розвідки щодо розвитку музичного виховання у ранній Новий час представили Л. Гжебень, О. Зосім, Є. Коханович, І. Кузьмінський, О. Лавріненко, Р. Пельчар, М. Степаненко, І. Цебрій та інші. Історики педагогіки розглядали особливості інтеграції музики в освітній процес тогочасних закладів освіти, вивчали зміст музичного виховання. Водночас важливо прослідкувати генезу педагогічних ідей щодо місця музики та музичного мистецтва у ранньомодерних вченнях про цілісну освіту особистості, інтерпретувати погляди тогочасних мислителів і педагогів, розглянути запропоновані ними методики музичного виховання дітей та молоді.

Мета статті – проаналізувати ранньомодерні вчення про цілісну освіту особистості у контексті місця і ролі музики та музичного мистецтва в освіті й вихованні, розглянути розвиток педагогічних ідей гуманістів та церковних реформаторів щодо інтеграції музики у розв’язання завдань навчання дітей і молоді.

Виклад основного матеріалу та результатів дослідження. Відомо, що в добу Середньовіччя музика була інтегрована в освітній процес монастирських шкіл у двох вимірах: перший – гра на органі та церковний спів, адже усі вихованці обов’язково відвідували церковні богослужіння; другий – вивчення музики в межах квадривіуму, який,

поряд із тривіумом, був змістом середньовічної освіти – концепції “семи вільних мистецтв” (“septim artes liberalis”). Опановуючи квадриум учні вивчали гармоніку (високі та низькі звуки), ритміку (узгодження звуків) та метрику (віршоподібні та музичні метри). Окреме місце займало професійне навчання музичного ремесла, яке здійснювалося у церковних закладах освіти та закривало запит на професійних хористів, органістів, солістів-вокалістів, музичних теоретиків і церковних композиторів. Так, сучасна дослідниця середньовічної європейської освіти Ірина Цебрій зазначала, що тогочасні педагоги запропонували розгалужену структуру музичної дисципліни, адже вважали, що “... музика є вправність у ритмах, яка складається зі звуку та співу. І назву таку отримала як похідне від Муз. Отже, жодна з наук не може бути досконалою без музики, бо нічого не буває без неї. Музика керує пристрастями формує різний стан почуттів. І що ми не казали і як би ми не збуджувалися через рух у середині вен, це пов’язано із силами гармонії через музичні ритми” [13, 165]. У добу Середньовіччя музичне виховання мало релігійний характер і було церковно-монастирським за формою і змістом.

Із поступовим переходом до раннього Нового часу змінилися зміст і структура освіти. Ренесансні гуманісти вибудували нове вчення про світську освіту та гармонійне виховання, звернулися до античної освітньої традиції, змінюючи її з урахуванням потреб нового європейського суспільства. Сформувалася ранньомодерна ідея цілісної освіти особистості як результат плюралістичної філософсько-педагогічної дискусії християнського та ренесансного гуманізму й релігійної реформації в її протестантському і постридентському вимірах. Музика та музичне мистецтво посіли окреме місце в тогочасних трактатах про виховання та розвиток особистості.

Попри те, що зафіксувати чітку демаркаційну лінію між середньовічною та ранньомодерною педагогічною думкою досить складно, все ж перші гуманістичні трактати досить чітко підєвічують серйозні ідейно-сміслові трансформації у поглядах на освіту і виховання, зокрема й щодо особливостей інтеграції музики та музичного мистецтва в освітній процес.

Ренесансно-гуманістичний вимір. Із поступовим поширенням ренесансно-гуманістичних ідей цілісної освіти особистості, змінюється розуміння музики, яка в середньовічній школі викладалася як дисципліна квадриуму, поряд із арифметикою, геометрією і астрономією, а її змістом був хоровий спів. Буттєвою основою ренесансні гуманісти проголосили життя в активній та перетворювальній діяльності (“vita activa”), а тому закономірно звернули увагу на важливість естетичного виховання,

радили залучати виховні можливості театру, музики, фізичних вправ для формування активної і діяльнійшої особистості.

Лідери гуманістичного руху, хоча й одностайно підтримували необхідність музичного виховання, проте по-різному розглядали його можливості. Треба зауважити, що для християнського гуманізму епохи Кватроченто (XV ст.), в якому досить сильною була релігійна інерційність Середньовіччя, ставлення до музики було дещо стриманим. Гуманісти (М. Веджо, П.П. Верджеріо, М. Пальмієрі, Е.С. Піколоміні та інші) радили обирати спокійні мелодії, які заспокоюють душу, сприяють доброчесності та налаштовують учнів на серйозне ставлення до навчання. Гуманісти вважали, що музика здатна впливати на стан душі, адже заспокоює її і вгамовує почуття. Вони радили правильно добирати мелодії та інструменти, які б заспокоювали та умиротворювали особистість [2, 121].

Розвиток гуманістичного руху все більше й більше утверджував думку про винятковий виховний потенціал музики, гри на музичних інструментах та співів. Гуманісти доби Чинквеченто (XVI ст.) (Еразм Роттердамський, Х.Л. Вівес, С. Оріховський та інші) уважали, що музика природна і близька людині. Так, у творах Еразма Роттердамського звернено увагу на важливість співів, гри на музичних інструментах для розвитку естетичного смаку дитини [12]. Відомий учений-монах з Венеції Джозеффо Царліно (1517–1590) у трактаті “Установлення гармонії” підкреслював, що добре освічена людина не може жити без музики і тому повинна опанувати музичне ремесло. Музика, на думку мислителя, “... привертає душу до доблесті й приборкує наші пристрасті, привчає до доброчесних веселощів і страждань, прилучає до добрих звичаїв, як і гімнастика тіло до здорових звичок і гарних нахилів... Завдяки музиці ми можемо досягати достойної поведінки... йти до інших наук, більш корисних і благочесних, проводити час у доброчесності” [1, 191–192].

Водночас гуманісти радили не зловживати надто веселою музикою, поєднувати прослуховування мелодій з розповіддю, декламуванням, гімнастичними вправами. На думку гуманістів, музика повинна послужити розвитку таких якостей особистості, як доброчесність, людяність, витриманість, ввічливість, розважливість. Гуманісти підкреслювали, що виховний потенціал музики та співів важливо розглядати в єдності етико-естетичних пріоритетів, де б моральність та почуття прекрасного були рівноцінними результатами музичних вправлянь дітей і молоді.

Протестантський вимір. Якщо мислителі, філософи та педагоги Ренесансу говорили про місце і роль музики в освітньому процесі на рівні ідей, то

на практиці реформаторами шкільного життя виступили представники протестантської та католицької Реформації. Ідейні засади інтеграції музичного мистецтва в освітній процес було вибудовано засновниками протестантизму Мартіном Лютером, Жаном Кальвіном, Ульрихом Цвінглі, Філіпом Меланхтоном та іншими представниками нової гілки християнства.

Мартін Лютер впевнено й енергійно переконував суспільство у необхідності створення нових шкіл. Засадничі положення такого реформування освіти він виклав у “Посланні до радників усіх міст землі німецької. Про те, що їм слід засновувати й підтримувати християнські школи” (1524). Реформатор констатував системну кризу середньовічної освітньої системи та висловив необхідність створення нової школи, де б “... дітей виховували так, що вони з п’ятнадцяти, шістнадцяти, двадцяти років досконало знали латинську і грецьку мови та “вільні мистецтва”, добре розумілися у військовій справі та державному управлінні, відзначалися дотепністю, розважливостю, вихованістю” [11, 161].

Мартін Лютер звертав увагу на необхідність серйозної освіти, яка б успішно гармонізувала релігійний контент та вивчення Святого писання з опануванням “вільними мистецтвами”, класичними мовами, діалектикою, історією, математикою, музикою. Реформатор підкреслював, що “... діти відчують потребу в тому, щоб побігати, пострибати, щось змайструвати. І було б негоже заборонити їм те, до чого вони мають схильність”. Він риторично запитував: “Чому б не створити такі школи, де все це заохочувалося б?” [11, 171].

Стверджуючи необхідність врахування вікових потреб на інтересів дітей і молоді, Мартін Лютер звертав увагу на музику та музичне мистецтво, якими захоплювався і які високо цінував. Так, у “Застільних бесідах” (“Tischreden”) (1566), компедіумі висловів та позицій мислителя щодо різних питань облаштування церковно-релігійного та соціокультурного життя, наведено думку Мартіна Лютера щодо значущості музичного мистецтва в житті людства: “Музика – це один із найкращих видів мистецтва. Ноти дають життя тексту. Музика виганяє меланхолію... Музика – найкраща втіха для серця, яке в скорботі та смутку. Вона оновлює серце та дає йому радість... Я завжди любив музику. Хто має навик у цьому мистецтві, має добру вдачу, яка робить людину здібною до всього” [10, 272].

Розглядаючи здібності до музичного мистецтва як одну з-поміж чеснот, Мартін Лютер підкреслював необхідність викладати музику в протестантських гімназіях, а також звертав увагу на цінність музики для професійної підготовки священників. “Ми повинні, – вказував мислитель, – викладати музику в школах. Учителю важливо мати навик до

музики, в іншому випадку я не шанував би його як учителя. Крім того, ми не повинні ставити молодих людей на служіння проповідництва, якщо вони не пройшли ґрунтовної музичної підготовки” [10, 272]. У процесі розвитку музичної освіти Мартін Лютер висловлювався за необхідність державної підтримки. Він уважав, що “... королі і князі повинні сприяти розвитку музичного мистецтва, а великі владики і правителі – захищати добрі й вільні мистецтва і закони” [10, 272].

Якщо Мартін Лютер вибудував ціннісно-смилові засади оновленої освіти, то його однодумець і послідовник Філіп Меланхтон розглядав практичні засади нового шкільництва. Так, у відомій промові, присвяченій заснуванню гімназії у м. Нюрнберг “На похвалу новій школі” (“In laudem novae scholae”) (1526) реформатор високо оцінював оновлену освіту та піднесено наголошував, що захистом для міста служать “... не bastіони та стіни, а громадяни, що вирізняються освітою, розумом та іншими шляхетними рисами” [6, 139]. Запропонувавши новий шкільний план “Уклад студій, нещодавно заснованих у Нюрнберзі” (“Ratio scholae, Norembergae purer institutae”), Філіп Меланхтон визначав обов’язкову щоденну годину музики для вихованців, яка була включена до навчального плану [5, 17]. Крім того, передбачалося, що в гімназіях буде обов’язкова посада кантора – педагога-музиканта, вчителя музики і співів, який здійснював би керівництво шкільним хором та навчав учнів музичної грамоти. Кантору було рекомендовано щоденно після обіду для всіх класів проводити урок музики та співів [6, 146].

Як бачимо реформування шкільного життя за ідеями та настановами лідерів протестантського гуманізму дало можливість вибудувати модель гімназії, яка успішно гармонізувала побожність (“pietas”) та вченість (“eruditio”), ефективно збагатила зміст тогочасної освіти, спрямувавши її на задоволення запитів як нового релігійно-церковного інституту (протестантизм), так й більш широких соціокультурних потреб ранньомодерного європейського суспільства.

Католицький (посттрідентський) вимір. Із не меншим ентузіазмом організацією шкільної справи зайнявся орден єзуїтів (Товариство Ісуса), який успішно інтегрував гуманістичну програму цілісної освіти особистості, змінивши її під релігійно-ідеологічним кутом зору. Засновники ордену єзуїтів Ігнатій Лойола, Ф. Ксаверій, Я. Лайнес, Є. Надаль, Х. Поланко, А. Сальмерон, П. Фарв та інші були досить активними та ригористичними захисниками католицької традиції, що не давало змоги повною мірою залучити до оновленої системи орденського шкільництва усі поради ренесансних мислителів. В організації освіти єзуїти намагалися уникнути

усього, що могло б викликати спокусу в орденській молоді. У “Конституціях Товариства Ісуса” зазначалося: “Потрібно навчати, як остерегатися у своїй побожності диявольських облуд і як оберігатися від усяких спокус. Вони [учні, схоласти – Р.Б.] повинні пізнавати засоби, за допомогою яких можна подолати такі облуди і спокуси та набути справжніх і ґрунтовних чеснот, незалежно від того, більше чи менше духовної втіхи при цьому здобудуть” [4, 116].

Освіту та виховання в ордені розглядали інструментом досягнення найважливішої цілі – спасіння. У “Духовних вправах” Ігнатій Лойола визначає: “Людина створена для того, щоб хвалити Господа Бога свого, поклонятися Йому, спасаючи в такий спосіб свою душу. Усе інше суще на землі створено для людини, щоб допомагати їй у досягненні мети, задля якої її створено. З цього випливає, що людина має користуватися ним настільки, наскільки воно допомагає їй досягти мети, і відмовлятися від нього тією мірою, якою воно стає їй на перешкоді” [9, 39–40]. Окресленими пріоритетами й керувалися учителі-єзуїти у справі залучення музики та співів до освітнього процесу, така опція була присутня, водночас її застосування здійснювалося з урахуванням принципів побожності та уникнення спокусу.

Організуючи шкільництво та інтерпретуючи гуманістичну освітню парадигму, зокрема й у частині залучення музики і музичного мистецтва до освітнього процесу, єзуїти орієнтувалися насамперед на прагматичну мету – залучити якомога більше дітей та молоді до закладів освіти, а отже – і до католицької релігійної традиції. Так, вивчаючи розвиток партесного багатоголосся, сучасний дослідник Іван Кузьмінський наводить фрагмент листа учасників єзуїтської литовської конгрегації [найвищого представницького органу – Р.Б.] у Браневі до генерала ордену: “Маємо 5 колегіумів при парафіях, а у всіх інших костелах досі утримувалися від співу. Проте бачимо, що через його відсутність в наших костелах спадає побожність вірних і багато переходять до інших храмів. Окрім того, пастирі та інші ксьондзи закінчують наші школи без ознайомлення зі співом; а схизматики та єретики саме співом залучають до своїх храмів простий люд” [7, 13].

Учителі-єзуїти намагалися залучити духовну музику як засіб популяризації ордену в суспільстві, промоції орденського шкільництва. Такі стратегії були досить успішними. Так, у листуванні єзуїтів Карла Борго та Габрієля Ленкевича щодо відродження дому Товариства Ісуса в м. Парма (1793) натрапляємо рядки: “По обіді, після викладів катехизму для школярів, – хоч вельми численні школярі становлять найменшу частину серед усіх тих, хто приходить ці виклади послухати, – відроджено давній, упродовж стількох років перерваний звичай служити співану вечірню, супроводжувану музи-

кою; відправа ця тепер ще пишніша, ніж у минулому, тож звищений люд сходиться на пасовище Божого слова” [3, 385–386].

Для розвитку музичного виховання в Товаристві Ісуса було засновано нову форму закладу освіти – бурси музикантів, які успішно функціонували в структурі єзуїтського колегіуму. Спочатку в межах домів Товариства Ісуса виникла ідея заснувати бурси для бідних (“*bursa pauperum*”), у яких молодь мала можливість здобувати освіту, безкоштовно мешкати, харчуватися, лікуватися, отримувати одяг. Поступово, з метою отримання більшої фундації [фінансування – Р.Б.], бурси для бідних основним напрямом діяльності визначають навчання музики та співу. З’являється новий тип єзуїтських закладів освіти – бурси музикантів (“*bursa musicorum*”, “*bursa pauperum musicorum*”) [14, 86–88]. Вони мали окрему фундацію, приміщення, права самоврядування, самостійно вели власні розрахункові книги, складали інвентарний опис музичних інструментів, список особового складу музикантів та учнів [15, 547].

Розвиток музичної освіти в бурсах музикантів ордену єзуїтів визначався насамперед практичною професійною потребою, адже церква мала запит на фахівців, які володіли вмінням гри на органі та майстерністю духовного пісенспіву. Музиканти супроводжували проведення богослужінь при колегіумах єзуїтів, брали активну участь у діяльності єзуїтського театру, вистав, диспутів, проголошенні промов і віршів, проведенні процесій, зокрема маріанських содаліцій, які здійснювалися молоддю з метою вшанування Діви Марії. Шкільні театри, за висновками польського дослідника Єжи Кохановича, розважали не лише схоластів орденських колегіумів, але й брали участь у громадських публічно-культурницьких заходах, користувалися популярністю серед інтелігенції ранньомодерних міст Європи [16, 553].

Як бачимо, в ордені єзуїтів значну увагу було зосереджено на музиці та духовному співі. Учителі-єзуїти успішно вивчили та розвинули програму гуманістичної освіти, зокрема в площині розвитку музичного виховання. Єзуїти вдало поєднали музику з життям орденської молоді, яка співала пісні на початку уроків, слухала літургійний спів, брала участь в театральних дійствах та інших процесіях. Музичне виховання не лише розвивало естетичний смак та сприяло атмосфері відпочинку в колегіумах, але й дало змогу успішно відповісти на тогочасні суспільні запити в гуманістичній освіті, цілісному розвитку усіх сторін особистості.

Європейські ідеї музичного виховання мали вагомий вплив й на українські землі, де в XVI–XVII активно розвивалися братські школи. Сучасний дослідник історії української педагогіки Олександр Лавріненко підкреслював, що однією із тогочасних

вимог до вчителя було володіння музичним ремеслом. “Педагог, – зазначав учений, – який навчає дітей, мав прекрасно розумітися на музиці, досконало знати нотну грамоту, володіти азами гармонізації творів духовного і світського пісенного мистецтва, навичками регента церковного хору. Дидаскал повинен мати, як правило, професійно поставлений голос, вміти бездоганно виконувати релігійні та обрядові пісні, і ці знання та вміння передавати учням” [8, 101].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Ранньомодерна ідея цілісної освіти особистості інспірувала не лише інтелектуальний дискурс ренесансного гуманізму, але й успішно була інтерпретована тогочасними реформаторами шкільної справи – лідерами протестантського та єзуїтського гуманізму. Гуманістичний зміст оновленої освіти вимагав повноцінного включення до освітнього процесу естетичного складника. Середньовічний статус музики як елемента квадривіуму суттєво змінюється. Гуманісти запропонували активно поширювати гру на музичних інструментах, хоровий спів, театр, декламування тощо. У протестантських гімназіях та єзуїтських колегіумах музика посіла вагоме значення в системі оновленої освіти гуманістичного зразка.

ЛІТЕРАТУРА

1. Год Б. Виховання в епоху європейського Відродження (середина XIV – початок XVII століття) : монографія. Полтава : АСМІ, 2004. 464 с.
2. Год Б. Дитячі ігри (від Античності до початку ранньомодерного часу) : монографія. Полтава : Вид-во ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2015. 182 с.
3. Інґльот М. Товариство Ісуса в Російській імперії (1772–1820) і його участь у загальному відновленні Ордену / пер. з італ. А. Маслюх. Львів : Свічадо, 2009. 428 с.
4. Конституції Товариства Ісуса та їх Додаткові Норми / пер. з англ. А. Маслюх. Львів : Свічадо, 2005. 532 с.
5. Котляров П. Музичне мистецтво доби Реформації: спів як втілення ідеї “загального священства”. *R 500. 500 років Реформації*. Київ : Джерело життя, 2017. С. 16–17.
6. Котляров П. Філіп Меланхтон. Фенікс Реформації. Київ : Дух і Літера, 2020. 328 с.
7. Кузьмінський І.Ю. Доба становлення партесного багатоголосся. *Мистецтвознавчі записки* : зб. наук. праць. Вип. 23. Київ : Міленіум, 2013. С. 10–21.
8. Лавріненко О. Історія педагогічної майстерності : навч. посіб. для студ. пед. ЗВО, аспірантів, вчителів. Київ : Богданова А.М., 2009. 328 с.
9. Лойола Ігнатій. Духовні вправи. Львів : Свічадо, 2022. 248 с.
10. Лютер М. “Застольные беседы” : пер. с англ. Одесса : Изд-во “Тюльпан” ТМ, ЕРПЦО, 2011. 280 с.
11. Лютер М. Послання до радників усіх міст землі німецької. Про те, що їм слід засновувати й підтримувати християнські школи. *Время молчания прошло. Избранные произведения 1520–1526 гг.* / пер. с нем.; истор. очерк, коммент. Ю.А. Голубкина. Харьков : Око, 1992. С. 153–177.
12. Роттердамський Еразм. Похвала глупоті. Домашні бесіди / пер. з лат. В. Литвинова, Й. Кобова. Київ: Основи, 1993. 319 с.

13. Цебрій І.В. Духовно-моральна парадигма в творчій спадщині ранньохристиянських наставників середньовічної Європи : монографія. Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2011. 374 с.

14. Шевченко Т.М. Єзуїтське шкільництво на українських землях останньої чверті XVI–середини XVII ст. Львів : Свічадо, 2005. 340 с.

15. Kochanowicz J. Jesuit music seminaries in Poland and Lithuania during the 17th and 18th centuries. *Studia Comeniana et historica*. 2006. № 36. P. 172–177.

16. Kochanowicz J. Wkład jezuitów w kulturę muzyczną okresu staropolskiego. *Wkład jezuitów do nauki i kultury w Rzeczypospolitej Obojga Narodów i pod zaborami / pod red. naukową I. Stasiewicz-Jasiukowej*. Kraków; Warszawa : WAM, 2004. S. 545–562.

REFERENCES

1. Hod, B. (2004). Vychovannia v epokhu yevropeiskoho Vidrodzhennia (seredyna XIV – pochatok XVII stolittia) [Education in the European Renaissance (mid-14th – early 17th century)]. Poltava, 464 p. [in Ukrainian].
2. Hod, B. (2015). Dytiachi hry (vid Antychnosti do pochatku rannomodernoho chasu) [Children’s games (from Antiquity to the beginning of early modern times)]. Poltava, 182 p. [in Ukrainian].
3. Ingot, M. (2009). Tovarystvo Isusa v Rosiiskii imperii (1772–1820) i yoho uchast u zahalnomu vidnovlenni Ordenu [The Society of Jesus in the Russian Empire (1772–1820) and its participation in the general restoration of the Order]. Lviv, 428 p. [in Ukrainian].
4. Konstytutsii Tovarystva Isusa ta yikh Dodatkovy Normy [Constitutions of the Society of Jesus and their Supplementary Norms]. Lviv, 2005. 532 p. [in Ukrainian].
5. Kotliarov, P. (2017). Muzychne mystetstvo doby Reformatsii: spiv yak vtivlennia idei “zahalnoho sviashchenstva” [Musical art of the Reformation era: singing as the embodiment of the idea of “universal priesthood”]. R 500. 500 years of the Reformation: Proceedings of the Conference Title. Kyiv, pp. 16–17 [in Ukrainian].
6. Kotliarov, P. (2020). Filip Melankhton. Feniks Reformatsii [Philip Melanchthon. Phoenix of the Reformation]. Kyiv, 328 p. [in Ukrainian].
7. Kuzminskyi, I.Yu. (2013). Doba stanovlennia partesnoho bahatoholossia [The era of the formation of partes polyphony]. *Art history notes*. Vol. 23, pp. 10–21. [in Ukrainian].
8. Lavrinenko, O. (2009). Istoriiia pedahohichnoi maistemosti [History of pedagogical excellence]. Kyiv 328 p. [in Ukrainian].
9. Loiola Ihnatii (2022). Dukhovni vpravy [Spiritual exercises]. Lviv, 248 p. [in Ukrainian].
10. Liuter, M. (2011). “Zastolnye besedy” [Table talk]. Odessa, 280 p. [in Ukrainian].
11. Liuter, M. (1992). Poslannia do radnykiv usikh mist zemli nimetskoï. Pro te, shcho yim slid zasnovuvaty y pidtrymuvaty khrystyianski shkoly [Letter to the Councilors of All Cities in the German Land. That They Should Establish and Support Christian Schools]. *The Time of Silence is Past: Selected Works 1520–1526*. Kharkiv, pp. 153–177. [in Ukrainian].
12. Rotterdamskyi Erazm (1993). Pokhvala hlupoti. Domashni besidy [Praise for Folly. Domestic Conversations]. Kyiv, 319 p. [in Ukrainian].
13. Tsebrii, I.V. (2011). Dukhovno-moralna paradyhma v tvorchi spadshchyni rannokhrystyianskykh nastavnykiv serednovichnoi Yevropy [Spiritual and moral paradigm in the creative heritage of early Christian mentors of medieval Europe]. Poltava, 374 p. [in Ukrainian].

ФІЛОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗАСОБАМИ ІНШОМОВНОГО ЧИТАННЯ

14. Shevchenko, T.M. (2005). *Yezuizske shkilnytstvo na ukrainskykh zemliakh ostannoi chverti XVI – seredyiny XVII st.* [Jesuit schooling in Ukrainian lands in the last quarter of the 16th – mid-17th centuries]. Lviv, 340 p. [in Ukrainian].

15. Kochanowicz, J. (2006). Jesuit music seminaries in Poland and Lithuania during the 17th and 18th centuries [Jesuit Music Seminars in Poland and Lithuania in the 17th-18th Centuries]. *Studia Comeniana et historica*. No. 36. pp. 172–177. [in Polish].

16. Kochanowicz, J. (2004). *Wkład jezuitów w kulturę muzyczną okresu staropolskiego* [The Contribution of the Jesuits to the Musical Culture of the Old Polish Period]. *Wkład jezuitów do nauki i kultury w Rzeczypospolitej Obojga Narodów i pod zaborami* / Pod red. naukową I. Stasiewicz-Jasiukowej. Kraków; Warszawa, pp. 545–562. [in Polish].

Стаття надійшла до редакції 27.01.2025

УДК 37.091.313:82'243:808.545

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.321980>

*Лариса Калініна, кандидат педагогічних наук, професор
кафедри міжкультурної комунікації та іношомовної освіти
Житомирського державного університету імені Івана Франка*

*Тетяна Григор'єва, кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри міжкультурної комунікації та іношомовної освіти
Житомирського державного університету імені Івана Франка*

ФІЛОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗАСОБАМИ ІНШОМОВНОГО ЧИТАННЯ

Стаття присвячена проблемі філологічної підготовки майбутніх учителів іноземної мови через іношомовне читання, з акцентом на інтеграцію лінгвістичних, культурологічних та літературознавчих компонентів. Досліджується методика практичних занять, яка включає чотири етапи роботи з художнім текстом для розвитку мовної, читацької та культурної компетентностей. Автори визначають ключові очікування студентів і аспекти, що потребують уваги. Результати експерименту підтверджують ефективність методики для підготовки вчителів.

Ключові слова: заклади вищої освіти; навчання іноземної мови; підготовка майбутніх учителів; іношомовне філологічне читання; формування читацької компетентності.

Рис. 2. Літ. 9.

*Larysa Kalinina, Ph.D. (Pedagogy), Professor
of the Intercultural Communication and
Foreign Language Education Department,
Zhytomyr Ivan Franko State University*

*Tetiana Grygoriieva, Ph.D. (Pedagogy), Associate
Professor of the Intercultural Communication and
Foreign Language Education Department,
Zhytomyr Ivan Franko State University*

FUTURE FOREIGN LANGUAGE TEACHERS' PHILOLOGICAL TRAINING BY MEANS OF FOREIGN LANGUAGE READING

The article examines the philological preparation of future foreign language teachers (FLT), focusing on integrating linguistic, cultural, and literary components through foreign language reading. It emphasizes the need for a comprehensive methodological framework to equip FLT with the skills necessary for modern multicultural education. By analyzing the experiences and expectations of first-year students at Zhytomyr Ivan Franko State University, the study identifies key areas requiring focus in the training process.

The research singles out two main components of philological preparation: linguistic competence and cultural awareness. Linguistic preparation goes beyond mastering phonetics, vocabulary, and grammar to include a broader linguistic consciousness, helping future teachers understand the global linguistic landscape of English-speaking countries. This integration of linguistic and sociocultural competence enables them to effectively select and use language tools. Cultural preparation focuses on understanding foreign cultures their historical contexts and transmitting these cultural values in a professional teaching context.

In the article, the literary component is proved to be critical, combining linguistic and literary competencies. The ability to interpret literary works, analyze narrative structures, and assess stylistic features contributes to a holistic approach to FLT preparation. Special emphasis is placed on reading competence, which involves not only understanding but critically engaging with literary texts. This approach bridges linguistic understanding and literary appreciation, offering a deeper grasp of cultural and artistic contexts.